

Pallium sibi nullatenus deponatur: Textilní výroba v raně středověkých Čechách

PETR CHARVÁT

„Přijde-li chudý (k soudu) za svou pří, nemá mu nikterak být odebrán svrchní oděv“ (CDB II text 234 str. 223 řádky 31—32; CDB II: 325, 330:18—19; CDB (III/1:205, 204:2). Tento *passus* ze zákoníku Konráda Oty, vyhlášeného roku 1189, se kdysi Zdeněk Fiala pokoušel vyložit ve smyslu dravčího a kořistnického charakteru feudální justice. Jde o zvyk v raně středověké Evropě rozšířený, jehož smysl lze asi hledat v okruhu nadstavbových představ o zvýšené magické potenci předmětů v dlouhodobém kontaktu s určitou osobností, prosycených „nehmotnou extenzí“ této osobnosti, které by mohly nepříznivě ovlivňovat výkon funkcí soudu. Zmiňuje se o něm běžně nejen např. Řehoř z Toursu, ale známe jej i z našeho prostředí. Tak připisuje v Kosmově kronice (Kosmas II:32) vévoda Velf své sexuální selhání u toskánské vévodkyně Matyldy kouzlu, „které je jistě skryto v tvých (Matyldiných — P. Ch.) šatech chodicích či lehacích“. Navíc se podle iluminovaného rukopisu kroniky Petra de Ebulo z konce 12. století, zachycující události kolem třetí křížové výpravy, vysvětlejí svrchního oděvu při soudních procedurách nevyhnuły ani takové osobnosti, jako anglický král Richard Lví Srdce (Niederösterreichische Jubiläumsausstellung 408 ad No. 636, barevná reprodukce na Abb. 11). V této souvislosti nás ovšem ustanovení Konráda Oty bude zajímat z jiného pohledu. Považoval-li zákonodárce za výslovně nutné chránit majetek „chudých“, plyne z toho po mém soudu závěr, že ještě na konci 12. století byla většina řadového venkovského obyvatelstva Čech v oblasti textilii odkázána na zásobení z vlastních sil a zdrojů a intenzivní, specializovaná textilní výroba se sotva uplatňovala v širším měřítku, existovala-li vůbec. V rámci diskuse o přechodu archaické ekonomiky Čech doby hradištní k intenzifikaci a strukturální přestavbě v období vrcholného středověku by potom bylo zajímavé zabývat se blíže nejen rázem textilní produkce v Čechách před rokem 1200, ale i procesem zavedení intenzivního a specializovaného textilnictví. Tato otázka získává ještě na závažnosti ve světle faktu, že právě takové textilní řemeslo, jakým je tkalcovství, má ve srovnání např. s hrnčířstvím či výrobou drobných dřevěných či kamenných předmětů velmi nízký potenciál ke specializaci a že proto existence intenzivního textilnictví naznačuje již poměrně vysoký stupeň rozvoje výrobních sil a v každém případě znamená rozchod se zásadami autarkní ekonomiky (Sanders—Webster 1988, zvl. jejich Table 3 na str. 541, reprodukována zde jako tabulka 1). V tomto příspěvku se proto snažím najít odpovědi na následující otázky:

1. Jaký charakter měla textilní výroba v Čechách 11.—12. století po společenské stránce?
2. Čím byly způsobeny rozdíly v dostupnosti textilních výrobků pro

TABULKA 1

Počet pracovních dní jednoho řemeslníka, potřebných k vybavení jedné domácnosti, ročně	Poměr počtu spotřebitelských rodin k počtu řemeslníků		
	specialistů (250 pracovních dní ročně)	částečně specializovaných (100 pracovních dní ročně)	
hrnčář:	3,8	65,8 : 1	26,3 : 1
výrobce košíků:	11,5	21,7 : 1	8,7 : 1
tkadlec:	47,0	5,3 : 1	2,1 : 1
výrobce kamenných drtidel:	3,5	71,4 : 1	28,6 : 1
výrobce obsidiánových čepelí:	0,1	2 372,0 : 1	952,4 : 1
výrobce drobných dřevných nástrojů:	2,0	125,0 : 1	50,0 : 1

Podle: Sanders—Webster 1988, 541. Table 3: Energetics of craft production in Mesoamerica.

příslušníky jednotlivých sociálních uskupení v Čechách 11.—12. století a do jaké míry je způsoboval eventuální přístup k výrobkům specializovaného textilního řemesla?

3. Jak a kdy došlo k přijetí a zdomácnění intenzivní a specializované textilní výroby ve středověkých Čechách?



Písemné prameny (jejich rozborů nověji: Sasse 1982, zvl. str. 254 až 258; Tomas 1983) nám jsou již schopny poskytnout alespoň rámcové odpovědi. Pro venkovské prostředí sice přímo nezaznamenávají primární textilní výrobu, a to ani v podobě jmen služebných vsí (Třeštík—Krzemieńska 1965, zvl. str. 652—654 — pouze 1 vysoce problematické místní jméno), dokládají ji však nepřímou, a to dislokací krejčích (Sasse 1982, 254) a skutečností, že část naturálních daní byla na hradská centra odevzdávána v podobě textilních výrobků (Tomas 1983, 75). V hradských centrech naopak indikují primární textilní (?) výrobu, a to dokonce s poměrně značným počtem pracovních sil (30 „puellae operatrices“ v Litoměřicích: Sasse 1982, 255; Tomas 1983, 74), sekundární zpracování materiálu prováděli patrně řemeslníci usedlí často v podhradí (krejčiči — Sasse, 1982, 254—255, Tomas 1983, 74—75) a navíc měli hradští příslušníci elit přístup k textiliím, odevzdávaným venkovským obyvatelstvem jako naturální daň (Tomas 1983, 75). Celá situace tak naznačuje spíše stejnorodost textilní výroby v celé společnosti, přičemž příslušníci výše postavených skupin byli zvýhodněni právem na využívání výsledků práce méně privilegovaných výrobců (v postavení bližícimu se patriarchálnímu otroctví?) a na podíl na textiliích, odevzdávaných jako daň. O eventuální existenci specializovaného, intenzivního textilnictví není dokladů; domnívám se, že je sotva provozovaly litoměřické přadleny, které nejspíše užívaly zcela tradičních technologií a jejich pán dosahoval zvýšení počtu textilních výrobků prostě jen rozmnožením pracovních sil, tedy růstem kvantitativním, nikoli kvalitativním. Tím přirozeně není řečeno, že by se v místně a časově nespojitých kontextech nemohlo nárazově na našem území intenzivní textilnictví již před rokem 1200 uplatňovat; bylo-li tomu tak, nezanechalo v písemných pramenech stopy.

Získali jsme tedy již alespoň rámcovou odpověď na naši otázku 2., dostáváme se však i k problematice shrnuté zde v otázce 3. Domnívám se, že za první doklad intenzivního a specializovaného textilního řemesla u nás lze považovat celní sazebník, vystavený králem Václavem I. roku 1250 premonstrátskému ústavu v Hradisku u Olomouce pro mýta v Kyjově a ve Svitávce (tedy na přechodu do Čech — CDB III/1:188, str. 341 až 348). Celní poplatky se zde platí z celých vozů plátna, a to drahého, šedého a lněného (ibid. str. 344 řádek 21). Domnívám se, že již sama kvantita materiálu vylučuje, aby tu šlo o výrobky zhotovené podomácku, a že je již třeba počítat s intenzivně pracujícími, specializovanými výrobci. V pozdějším středověku se textilní řemesla uplatňovala zvláště v městech (Petráň 1983, zvl. str. 30, 32).

Písemné prameny tedy naznačují, že v Čechách 11.—12. století byla všeobecně rozšířena textilní výroba v podobě podomáckého, tradičního řemesla. Příslušníci hradských elit byli v oblasti textilních výrobků zvýhodněni jednak přístupem k výsledkům práce osobně méně privilegovaných výrobců, jednak k textiliím, odevzdávaným poddaným obyvatelstvem co naturální daň. K přijetí a zdomácnění intenzivního a specializovaného textilního řemesla (či alespoň výroby takového rázu, která svými možnostmi podstatně přesahovala výkony tradičního řemesla) došlo patrně v první polovině 13. století a tato výroba se koncentrovala především ve městech.



Sledování textilní výroby v pramenech archeologických má problematiku poněkud složitější. Nejdůležitější příspěvek zde vešší pochyby představují zbytky textilií samých (k nimž souhrnně Brychová 1980, přehledná tabulka na str. 103—124). Počet zachovaných vzorků není ovšem příliš vysoký, přes to se však zdá, že tu jde o doklady celkem vyrovnané, sjednocené a prosté textilní výroby (převládání nejprostší plátnové vazby), přičemž společenská špička se vybavovala luxusními dováženými brokáty a hedvábím (Brychová 1980, 117, 175—176). Průměrnost naší raně středověké textilní výroby odpovídá rázu slovanského textilnictví z oblastí na sever od našich hranic (Bender Jørgensen 1988, zvl. str. 117, k problematice nyní i Maik 1988) a celkem dobře se, jak soudím, snáší s představou tradičně orientovaného, podomáckého řemesla. Kromobyčejně obtížnou otázku představuje archeologický dokladový materiál pro textilní výrobu, přirozeně daleko méně nápadný než např. u hrnčířství či metalurgie. Vlastní textilní pracoviště se doposavad nepodařilo zachytit, resp. interpretovat, a např. korelace polozemnic s textilními dílnami představuje stále ještě otevřenou otázku. Za těchto okolností nezbyvá než se obrátit k těm nejběžnějším a nejbanálnějším archeologickým dokladům, tj. k přeslenům, eventuálně k závažím ke tkalcovským stavům. Práci s přesleny se v poslední době věnovalo několik specialistů (Brychová 1980, 13 až 14; Höllhuber 1981; Hodkinson 1987, 48; Hrubý 1957, 132; Kostelníková 1980; Pavelčík 1983, 302 obr. 5, 303). Z jejich postřehů vyplývá, že hliněné či kamenné, eventuálně kostěné či skleněné přesleny, které máme dnes k dispozici, tvořily v minulosti přirozeně pouze jen jednu ze složek celé skupiny přeslenů a že je třeba počítat i s exempláři z organických hmot. Nicméně se zdá, že hliněné přesleny by mohly reprezentativní vzorek představovat. Úvahy o větší vhodnosti těžších přeslenů pro některé zpracovávané materiály (Hrubý 1957, 132) jiní specialisté z praktického hle-

diska zpochybňují (Höllhuber 1981, 83—84), zdůrazňující roli přadláková či přadlenina návyku na přeslen určité váhy, s nímž je schopen/schopna příst jakýkoli materiál, a poukazující na výhody hliněných přeslenů proti exemplářům z organických hmot (Höllhuber 1981, 86). Vzhledem k těmto skutečnostem jsem se rozhodl sestavit pracovní vzorek slovanských a středověkých přeslenů z Čech, uvedených v archeologických publikacích, otištěných v Památkách archeologických (po roce 1900, neboť starší materiál je shrnut v monumentálním díle Pičově), Archeologických rozhledech, Bulletinu záchranného oddělení pražského Archeologického ústavu ČSAV a v publikační řadě *Archaeologia Historica*. Tento přehled jsem doplnil monografiemi některých základních výzkumů a dalšími, sondážně zvolenými publikacemi i periodickými řadami. Jde bezpochyby pouze o vzorek, neboť nepochybují, že řada nepublikovaných nálezů dosud klidně odpočívá v muzejních depozitářích či ve fondech různých archeologických institucí. Nešlo mi zde o detailní a podrobný soupis, který by zastaral dnem, kdy by byl odevzdán do tisku, nýbrž spíše o sondáž do různých prostředí, v nichž se přesleny vyskytují. Pracovní vzorek zde předkládám v příloze jako tabulku 2.

Ze studia vzorku vyplývá, že přesleny vskutku představují jeden z nejběžnějších, ba nejbanálnějších artefaktů období slovanského. Objevují se již v nejstarších fázích slovanského osídlení našich zemí, v době středohradištní zaujímají své místo i na hradištích, případně v areálech „dvorců“, rozkládajících se na jejich ploše (Hradsko-Kanina — č. 26), a v mladohradištní době se vyskytují prakticky všude (snad s jedinou výjimkou lokalit klášterních). Oproti obdobím starším lze patrně konstatovat určitý pokles jejich prestiže či vymizení symbolické hodnoty, vyplývající ze skutečnosti, že se velmi málo vyskytují v hrobech, což kontrastuje se staršími zvyklostmi (pro nekropoli 2.—5. stol. n. l. v Plotištích viz např. Rybová 1980, zvl. str. 157). Domnívám se, že univerzalita přeslenů na slovanských nalezištích je dalším dokladem rázu textilnictví před rokem 1200 jako tradičního, podomáckého řemesla. K určitému ústupu dochází potom až ve 13. století, kdy se sice přesleny vyskytují stále často, ale pozorujeme tu některé významné diskontinuity. Celkem nepřekvapí přítomnost přeslenů na vesnických sídlištích, jakkoli se již vyskytují lokality (Charvátová—Valentová—Charvát 1985, 137) a dokonce celé regiony (Černokostelecko: Durdík 1969; Klápště 1978; Smetánka 1959), kde chybí. Přetrvávají nyní i na sídlech drobné šlechty (má Tab. 2 č. 90, 91, 93, 102) a v menších, poddanských městech (např. Hradištko-Sekanka). Pochopitelná je jejich absence na nalezištích, vyznačujících se specializovanými řemeslnými činnostmi (rýžoviště: Kudrnáč 1982), ale v návaznosti na předchozí stav je patrně významné jejich chybění (či alespoň velmi řídký výskyt) na hradech a ve velkých, resp. královských městech. Zvláště poučnou situaci zachytil kolektiv výkopců města Mostu, kde se přesleny vyskytují v nejstarších fázích města, zásobovaných ještě keramikou hradištní tradice, s příchodem nové keramické technologie se však přesleny v mladším 13. století vytrácejí (Klápště—Velímský, laskavé ústní sdělení). Nelze vyloučit, že příští výzkum bude schopen identifikovat i přesleny z organických hmot, jak patrně z určitých náznaků již nyní (Hrdlička—Richter—Smetánka 1966, 673 obr. 204, 678 — dřevěná kolečka z výplní studní v Sezimově Ústí). Ve stejných prostředích (venkov, tvrze, menší města) se pak přesleny udržují ještě i po roce 1300.

S poněkud mimořádnou situací se pak setkáváme v oblasti závaží ke

TABULKA 2. Nálezy slovanských, středověkých a novověkých přeslenů z Čech

Nejstarší slovanské období (c. 6. stol.—800)

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
1. Běchovice, o. Praha-východ	polozemnice	3	Vencl 1973, 351, 359 obr. 14: 11, 12, 13; 363 obr. 17: 3, 4, 7
2. Březno, o. Louny	obytné stavby	„přesleny“	Pleinerová 1965, 513 obr. 154: 4, 519; Zeman 1976, 119
3. Doubravčice, o. Kolín	sídlištní jáma	„přesleny“ 1	Kudrnáč 1972, 38; Kudrnáč 1974, 41
4. Dřetovice, o. Kladno	jáma 5 (sídlištní?)	3	Knor 1957, 70; Ze- man 1976, 121, 207 obr. 51: 2, 3, 4
5. Dvakačovice, o. Chrudim	mohyla IV	1	Frolík 1988, 82, 94 obr. 6: 5
6. Klučov, o. Kolín	chaty, jámy, obilnice	36	Kudrnáč 1950, 76; id. 1951, 58; id. 1955, 61; id. 1963, 628; id. 1964, 19; id. 1970, 111—113, obr. 55 až 56 str. 111—112; id. 1975
7. Liptice, o. Teplice	sídlištní jáma	1	Bubeník 1979, 152, 153 obr. 1: 14
8. Nesuchyně, o. Rakovník	sběr	2	Justová 1971, 744, 746 obr. 3: 25—26
9. Opolánky, hr. Staré Badry, okr. Nymburk	obilnice	„přesleny“	Beranová—Smetán- ka—Staňa 1975, 160
10. Pňovice, o. Plzeň	mohyla IV	1	Turek 1939—1946, 116
11. Praha 6 - Bubeneč, okruh Papírenské ul.	průkop	1	Zeman 1976, 140 obr. 19, 142
12. Praha 6 - Vele- slavín, okruh areálu býv. Vy- soké školy poli- tické	jáma	1	Zeman 1976, 146, 148 obr. 25: 2
13. Praha 9 - Horní Počernice	polozemnice	1	Vencl—Zadák 1985, 297, 300 obr. 3: 9
14. Praha 10 - Michle	sídlištní objekt	1	Zeman 1976, 156 obr. 33: 5
15. Praha 10 - Michle, TJ Loko- motiva Vršovice	jáma	1	Zeman 1976, 158 obr. 34: 4—5
16. Prachov, hr. Prachovské ská- ly, okr. Jičín	mohyla III	1	Turek 1939—1946, 121
17. Přistoupim, o. Kolín	sběr	1	Kudrnáč 1960, 178

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
18. Roztoky, o. Praha-západ	sídlíště	2 (+X?)	Gojda—Kuna 1985, 165 obr. 7: 5
19. Tismice, o. Kolín	vrstvy, chata, jáma	4	Kudrnáč 1961, 512; id. 1972a, 175; id. 1977, 263, 264 obr. 5: 4

Středohradištní období (c. 800—950)

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
20. Březno, o. Louny	sídlíště	„přesleny“	Pleinerová 1965, 522; ead. 1971, 709
21. Bylany, o. Kutná Hora	sídlíště	1	Smetánka 1965, 366
22. Cerhenice, o. Kolín	jáma (chata?)	1	Sedláček 1976, 44 až 45, 43 obr. 10: 2
23. Cvrčovice, o. Kladno	hrob 1	1	Knor 1939—1946, 167; id. 1953, 220; Sláma 1977, 30 Abb. 9: 11, 33
24. Dřetovice, o. Kladno	zemnice	1	Knor 1957, 74
25. Nemětice — hr. Hradec, o. Strakonice	velká budova + menší chata	„přesleny“ (2 + X?)	Dubský 1924—1925, 458—460
26. Hradsko, o. Mělník	sídlíště — dvorec?	„přesleny“	Šolle 1977, 382 obr. 39
27. Hryzely, o. Kolín	chata	2	Šolle 1987, 573, 575 obr. 2: 1, 4
28. Chržín, o. Kladno	vrstvy	„přeslínky“	Píč 1909, 394
29. Kováry — hr. Budeč, o. Kladno	jámy, 1 polozemnice	5	Váňa 1978, 376 až 378
30. Kutná Hora, o. tamtéž	obilnice	1	Jílková 1953, 54
31. Lahovice, o. Praha-západ, dnes Praha 5	hrob 24/54	1	Krumphanzlová 1974, 77
32. Lhota — hr. Závist, o. Praha-západ	volný terén?	1	Jansová 1971, 77
33. Libice nad Cidlinou, o. Nymburk — akropole	sběr; hroby (ze sídlištní vrstvy?)	12	Píč 1909, Tab. XXV: 8; Kavan 1957, 629, 631 obr. 248: 3—4; Turek 1978, 13, 14, 28, 35, 39, 81—82, tab. 10: 9, 12: 6—8, 13: 12—16
33a. Libice — cukrovar	hrob (hrob 51?)	1	Píč 1909, Tab. IX: 16; Turek 1939 až 1946, 121

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
33b. Libice — nádraží	sídlištní jámy (hliníky?)	„přesleny“	Hellich 1897, 671 až 672
33c. Libice — předhradí	vrstvy, jámy	„početné přesleny“	Turek 1954, 800; Justová 1980, 245 obr. 2: 18—20, 249 obr. 4: 9, 10, 248, 253 obr. 6: 3; ead. 1982—1983, 86
34. Libušín, o. Kladno	destrukce, vrstvy	23 hliněné 12 kamenných celkem 35 + 3 další	Váňa 1971, 194, 196 až 197, 200 až 201, 204—205, 208, 212, 214, 217, 220, 224, 227—230, 231—232, 285—287; id. 1975, 57, 60 obr. 6: 4, 9, 10
35. Nalžovice, o. Příbram	sídlištní vrstva?	2	Horáková—Janso- nová 1951, 219 obr. 171
36. Praha 1, Pražský hrad	sídlištní situace	1	Borkovský 1969, obr. 60: 2
37. Praha 5 - Butovice (hr.)	sídlištní jáma	1?	Mašek 1970, 280, 276 obr. 3: 3
38. Praha 6 — hr. Šárka	?	2? nebo 1	Turek 1947—1948, 63, obr. 3: 3
39. Stará Kouřim, Kouřim, o. Kolín	sběry na 1. před- hradí, konstrukce i destrukce valů, pů- vodní povrchy, hrob 140 (muž)	„přeslínky“, z výzkumu 11, z pohřebiště 1	Píč 1907, 524; Šolle 1959, 492, 494—495; id. 1966, 204—206, obr. 63
40. Třebovle, o. Kolín	sídlištní jámy?	2	Píč 1897, Tab. 81: 9, 19; id. 1909, 403, Tab. 40: 9, 19
41. Vinice, o. Náchod	sběr	1	Kalferst—Sigl 1985, 20
42. Vlastislav, o. Litoměřice	příkop, konstrukce i destrukce valu, chaty, obilnice, jámy, vrstvy (i splachové)	42	Váňa 1968, 20—21, 26, 28, 30, 32, 33 až 34, 49, 51, 54, 58, 60 až 61, 64, 66, 67 až 68, 70, 72—74, 158 až 159
43. Vraník, o. Kutná Hora	sběr	1	Bubeník 1971, 61, 123 tab. I: 7
44. Zabuřany, o. Teplice	příkop, konstrukce valu, splachové vrstvy, přihradištní sídliště	„přesleny“	Váňa 1951, 59; id. 1952, 272 obr. 160, 296; id. 1976, 467; id. 1977, 426
45. Zákolany, o. Kladno — cukrovar	hroby	3+X	Sláma 1977, 170 Abb. 41: 20 až 21, 175, 177; Šolle 1982, 202 obr. 17: 7
46. Žalov — hr. Levý Hradec, o. Praha-západ	?	8—9	Píč 1909, tab. 31: 14 až 16, 17?, 26—30

Mladohradištní období (c. 950—1250)

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
47. Bílina, o. Teplice	chaty, jámy, úvozová cesta, vrstva	31 hliněný 1 kamenný	Váňa 1976, 409, 412, 421, 460 obr. 41: 6; Rusó 1980—1981, 9
48. Bylany, o. Kutná Hora	sídlištní objekt	1	Smetánka 1962, 168 obr. 59
49. Čáslav-Hrádek, o. Kutná Hora	sídlištní objekty a vrstvy	193+X (jen za roky 1883—1887 250 kusů)	Kavan 1957, 629, 630, 631 obr. 248: 1 až 2; fondy muzea v Čáslavi
49a. Čáslav-Filipov	?	8	fondy muzea v Čáslavi
49b. Čáslav- Kalabousek	?	4	fondy muzea v Čáslavi
49c. Čáslav-Lochy	?	3	fondy muzea v Čáslavi
49d. Čáslav- Nepřízeň	sídlištní vrstvy?	2	fondy muzea v Čáslavi
49e. Čáslav- Skřivánkov	?	5	fondy muzea v Čáslavi
50. Častavín, o. Strakonice	jámy sídlištní	1	Dubský 1920, 235
51. Čtyřkoly — hr. Lštění, o. Benešov	sběr, vrstva	2—3	Píč 1906, tab. XV: 7; id. 1909, tab. 28: 7; Šolle 1976, 323 obr. 3: 2
52. Havraň, o. Nymburk	sídlištní vrstva?	„přesleny“	Hellich 1918, 36
53. Hradec u Stoda, o. Plzeň-jih	sběry z hradiště a příhradištního sídliště	7	Justová 1979, 154, 160, 163 obr. 18: 20, 165 obr. 19: 4, 5
54. Hradsko, o. Mělník	polozemnice, obytný komplex	2	Šolle 1978, 355—356
55. Cheb, o. Cheb	sídlištní vrstva	2	Hejna 1967, 221 obr. 23: 5
56. Chrást, o. Písek	sídlištní jáma (hlinfk?)	3	Pokorná 1953, 752,
57. Chrudim, o. Chrudim	sídlištní vrstva a nález z hradiště Pumberky	2	Kytlicová 1956; 92 Frolik 1981, 23; id. 1983, 518, 524
58. Kličín, o. Louny	sběr	„přesleny“	Bartošová 1982 až 1983, 59
59. Kouřim — hr. sv. Jiří a sv. Kliment, město	sídlištní objekty, ohniště, vrstvy, hroby	11—12	Píč 1909, 337; Šolle 1969, 15 obr. 12: 6, 16 obr. 13: 12—13, 47, 58 obr. 52: 1, 63, 71, 72
60. Kováry — hr. Budeč, o. Kladno	sídlištní jámy, sběry	5+X	Sláma 1977, 60; Šol- le—Váňa 1983, 34; Váňa 1978, 372, 374, 376, 377; id. 1985, 89 Ris. 3: 8

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
61. Kozárovice, o. Přebram	sídlištní situace	„přesleny“	Buchvaldek—Sláma—Zeman 1978, 88
62. Kozojedy — hr. Dřevíč, o. Rakovník	?	1+X	Kavan 1957, 630, 631 obr. 248: 14
63. Kuřimany, o. Strakonice	sídlištní jámy	„přesleny“	Dubský 1914, 223
64. Libčice n. Vlt., o. Praha-západ	pohřebiště	1, navlečen na velké esovitě záušnici	Sláma 1977, 67
65. Libětice, o. Strakonice	sběr	1	Michálek 1980—1981, 66
66. Libice n. Cidl., o. Nymburk	výplň vnitřního příkopu opevnění	1 (kost)	Justová 1985, 311
67. Litochovice, o. Strakonice	sídlištní jámy	2	Dubský 1915, 221
68. Lhota Kapsová, o. Strakonice	jáma, vrstvy	2	Dubský 1920, 233
69. Netolice, o. Prachatice	konstrukce valu?, sběr	„přesleny“	Píč 1909, 29; Zavřel 1982—1983, 113
70. Paračov, o. Strakonice	sídlištní jámy	8	Dubský 1914; id. 1914a, 222
71. Praha 1, Kaprova ul.	sídliště u chrámu sv. Valentina	„hojné přesleny“	Turek 1947—1948, 73
72. Praha 1, Uhebný trh	kúlová jamka	2	Dragoun 1982, 120, 122 obr. 16: 20—21
73. Praha 2 - Vyšehrad	?	6	Píč 1909, tab. 24: 2, 9, 10, 13, 14, 15
74. Praha 5 - Stodůlky	pohřebiště	1	Pecka 1916, 157
75. Praha 6 - Liboc	polozemnice	2	Olmerová 1982, 65
76. Praha 8 - Kobylisy	sídlištní jáma	1	Huml 1981, 173, 175 obr. 3: 21
77. Praha 9 - Horní Počernice	polozemnice	1?	Huml 1982, 220 obr. 12: 11
78. Praha 9 - Vysočany	sídlištní vrstvy	1—2	Huml 1979, 193; id. 1980, 169 obr. 3: 4
79. Praha 10 - Královice (hradiště)	sběr	1	Kudrnáč 1965, 46
80. Starý Plzenec, o. Plzeň-jih	sídlištní situace, sběry	7—14+X	Horák 1907, Tab. XXIII: 8—14; Píč 1909, tab. 34: 8 až 14; Friedel 1920, 263, 265; Škrábek 1970, 145
81. Třebonín, o. Kutná Hora	náhodný nález	1?	Čermák 1907, 514
82. Tursko, o. Praha-západ	náhodný nález	1	Pavlů 1971, 24

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
83. Týnec n. Sáz., o. Benešov	sídlištní situace (starší horizont)	4	Hejna 1983, 410 obr. 21, 415 obr. 24
84. Vraclav, o. Ústí n. Orl.	sídlištní situace	„četné kamenné a hliněné přesleny“	Píč 1909, tab. 30: 7; Hrdlička 1963, 93
85. Zabrušany, o. Teplice	sídlištní vrstva	„přesleny“	Váňa 1977, 426
86. Žalany, o. Teplice	hrob 62 (dívka)	1	Svoboda 1963, 290

Třinácté — počáteční 14. století

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
87. Dřetovice, o. Kladno	sídlištní jáma	1	Knor 1957, 76
88. Hradištko- Sekanka, o. Praha-západ	chaty	10 (4 z mastku)	Kavan 1956, 384; id. 1957, 631 obr. 248: 15; Richter 1961, 575 obr. 2; id. 1982, 130—131, 197 obr. 146, 199
89. Cheb, o. Cheb	sídlištní situace	2	Hejna 1967, 221 obr. 23: 7—8
90. Chvojen, o. Benešov	sídlištní jáma, destrukce, sídlištní situace	4	Hejna 1983, 373, 375, 386 obr. 10: 17/ 67 a 39 67 a bez čís. v levém horním rohu, 387
91. Jetětice-Červe- ná n. Vlt., o. Písek	sídlištní situace	4	Hejna 1962, 503 obr. 174 vpravo, 506, 508
92. Krašovice, o. Příbram	sídlištní situace	4	Hejna 1964, 186, 190, 191, 192, 199, 211 obr. 29, pravý horní roh
93. Libeč — hr. Bolkov, o. Trutnov	sídlištní situace	3	Hejna 1962a, 469 obr. 8: 5—7, 470
94. Malinné, o. Chrudim	sídlištní jáma?	4 (2 hliněné, 2 kamenné)	Frolík 1982, 20—21, č. 11566—11574
95. Most, o. Most	vrstva — stavební navázka?	1	Klápště—Velímský 1975, 653
96. Mutějovice, o. Rakovník	sběr	2	Hammer 1964, 124, k dataci Pleiner 1969
97. Obilná, o. Cheb	příbytek?	1?	Šebesta 1980, 173 tab. I: 14
98. Petrov, o. Praha-západ	sběr	1	Břicháček 1982 až 1983, 125

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
99. Sviništany, o. Náchod	sběr	1	Kalferst—Sigl—Vo- kolek 1987, 22
100. Tábor, o. Tábor?	?	1	Huml 1970, 20
101. Zvotoky, o. Strakonice	sběr	1	Michálek 1978 až 1979, 155, obr. 19: 9
102. Žehuň, o. Nymburk	sídlíšní situace	2	Hejna 1957, 231 obr. 6

Období po roce 1300

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
103. Káraný, o. Praha-východ (ZSV Opočno)	sídlíšní situace (obvod opevnění a příkop tvrže) 15.—16. století?	4 + X (1 ze sklovité hmoty, 1 polévaný)	Halzbauer—Špaček 1977, 121 obr. 3: 1 až 4, 122; Špaček 1978—1979, 48
104. Kostelec n. Orł. o. Rychnov n. Kněžnou	sběr — 14. století	1	Kalferst—Siegl— Vokolek 1987, 13
105. Nový Vestec, ZSV Vesce, o. Praha-východ	sběry, středověk — 16. století	1 (?, modré sklo)	Špaček 1978—1979a, 83
106. Raná, o. Klatovy	sběr na tvrzišti kolem 1600?	1?	Procházka 1980—1981
107. Svidna, k. o. Drnek, o. Kladno	usedlost 3 (14.—16. století)	2 + X	Smetánka 1988, 131 obr. 30: 3—4, 132
108. Trutnov, o. Trutnov	zemnice c. 1300—1350	3	Sigl—Wolf 1982, 57
109. Volyně, o. Strakonice	sběr	2	Beneš 1978—1979, sub a), obr. 23: 12 až 13

Přesněji neurčené nálezy („hradištní až středově“) či izolované

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
110. Bíluky, o. Klatovy	?	„přeslený“	Píč 1909, 389
111. Březí, o. České Budějovice	sběr „starší a pozd- ní středověk“	2	Beneš 1982 až 1983, obr. 2: 7a—b
112. Březina, o. Rokycany	sběr na hradišti, osídleném od st. d. hr. do středověku	1	Doubová 1969, 21, tab. XXXVII: 8
113. Čermníky, o. Chomutov	sběr „hradištní“	1	Lebeda—Pelc—Čer- vený 1967
114. Děčín, o. Děčín	sídlíšte od st. d. hr. po pozd. d. hr.	1	Zápotocký 1977, 528

Lokalita	Kontext	Počet	Citace
115. Dobešice, o. Písek	sběr	1 ojedinelý	Fröhlich 1974
116. Hradištko, o. Kolín	kult. jáma	„přeslený“	Hellich 1915, 108
117. Jindřichův Hradec, o. Jindřichův Hradec	sídelní jámy	1	Píč 1909, 395
118. Klenovice, o. Tábor	sběr „pozdněhradištní až středověk“	1	Beneš 1972, tab. IV: 14
119. Ločnice, o. České Budějovice	sběr	1 izolovaný	Beneš 1980—1981
120. Loučovice, o. Český Krumlov	sběr	1 izolovaný	Beneš 1968
121. Mirovice, o. Písek	ze soukromé sbírky	2	Píč 1909, 398
122. Nahořany, o. Náchod	„kamenné hroby“ (?)	„přeslený“	Píč 1909, 342
123. Přečaply, o. Chomutov	vrstva sídlištní?	„přeslený“	Píč 1909, 401
124. Přední Ptákovice, o. Strakonice	sběr	1 izolovaný	Michálek—Fröhlich 1969
125. Satalice, o. Praha-východ	sběr	„přeslený“ izolované	Vaněk 1970
126. Sedlec, o. České Budějovice	sběr	1 izolovaný	Beneš—Michálek 1971, tab. 9: 4
127. Starý Plzenec, o. Plzeň-jih	sběr „hradištní až středověk“	1	Braun 1978—1979
128. Všemyslice, o. České Budějovice	sběr	1 izolovaný	Beneš—Michálek 1971a, tab. 9: 5
129. Zalužany, o. Příbram	soukromá sbírka	3	Píč 1909, 406

tkalcovskému stavu (má tab. 3). Z našeho časoprostorového segmentu je jich známo pouze šest, což je nelogické a abnormální. Je otázka, do jaké míry je tento stav způsoben publikací materiálu či odráží-li nějakým způsobem skutečný stav; obava z toho, co před nedávnem konstatoval J. Klápště, že totiž z archeologického obrazu mizí nejen jednotlivé lokality, ale celé jejich kategorie, je zde zcela reálná. Pozoruhodné je jak soustředování nálezů na hradištích (Hradec u Nemětic, Budeč, Libušín), tak i jejich přetrvávání na lokalitách drobné šlechty ve 13. století, kde tvrdšíne soustředění na tradici (a sociokulturním vzorcem?) posvěcený způsob výroby muselo svým provozovatelům přinášet ekonomické ztráty. Chybění závaží ke tkalcovským stavům v časně slovanském období (až jsou v době předchozí např. v Březně u Loun — Pleinerová 1965, 500; ead. 1971, 702) konstatoval J. Zeman (1976, 198—200), pokusiv se vysvětlit tuto skuteč-

nost návrhem o užívání horizontálního tkalcovského stavu Slované již v tomto období. To je ovšem v rozporu s pramennými údaji, které zavedení horizontálního stavu připouštějí až od 11. století (Hodkinson 1987, 48; k problematice viz nyní i Kurzhals 1990 s lit.). B. Hodkinson, který pro pro raně středověké Irsko konstatoval obdobnou situaci, s jakou se setkáváme u nás (časté přesleny, vzácná závaží) upozorňuje na skutečnost, že v raně středověké Evropě se užívalo i stavu zatíženého kusem dřeva či

TABULKA 3. Nálezky předmětů, interpretovatelných jako závaží k tkalcovskému stavu, ze slovanských a středověkých Čech

Datce	Lokalita	Kontext	Počet	Citace
staro-hradištní?	Praha 1-Hradčany, Jelení ul.	hrob 6	1	Brychová 1980, 17
středo-hradištní	Nemětice — hr. Hradec, o. Strakonice	?	1	Želízko 1908, 438 obr. 5, 439
mlado-hradištní	Kováry — hr. Budeč, o. Kladno	sídištní situace	„závaží“	Šolle—Váňa 1983, 34; Váňa 1974, 80
12.—13. století	Libušín, o. Kladno	sídištní jáma	1?	Váňa—Kabát 1971, 227 až 230, 279 obr. 62: 1
13. století	Chvojen, o. Benešov	sídištní situace	2	Hejna 1983, 386 obr. 10: 25/70, 31/65, 387
kolem 1300	Volyně, o. Strakonice	sídištní objekt	1?	Hejna 1983, 387

trámem (ibid.). Tomu opět protirečí nález otonského královského dvora na lokalitě Helfta, dnes součásti Eisleбенu v SRN (Donat 1988, zvl. str. 11 a násl.), kde dokládají textilní výrobu polozemnice se závažími tkalcovských stavů ve výplních. Konečné řešení otázky přinese až další výzkum, nelze ovšem apriorně vylučovat, že naše země mohly již patřit k oblasti stavů zatěžovaných trámem na rozdíl od stavů se závažími, charakteristických spíše pro S Evropu (Hodkinson 48). Zavedení horizontálního stavu předpokládá pro raně středověký Gdaňsk až po roce 1000 také J. Maik (1988, 201).

Máme-li na závěr formulovat svá zjištění, budou znít asi takto:

Textilní produkci raně středověkých Čech lze pro 11.—12. století charakterizovat jako podomáckou výrobu, vycházející z domácí tradice a rozšířenou ve všech společenských prostředích. Rozdíly byly zřejmě pouze kvantitativní — příslušníci hradeckých elit měli k dispozici i výsledky práce osobně méně privilegovaných výrobců a textilie, dodané poddaným obyvatelstvem jako naturální daň. Ráz textilních výrobků je vyrovnaný a dosti jednoduchý. Tento stav se změnil v průběhu první poloviny 13. století, kdy — snad v městském prostředí — se u nás zachytilo a posléze i zobecnělo intenzivní, specializované textilnictví, které bylo nicméně i v mladších středověkých obdobích silně spjato s domáckou výrobou. Zdá se, že jeho produkce ovlivnila především prostředí, která s velkými městy přicházela častěji do kontaktu — královské instituce, šlechtu a ty části

venkova, které byly na města úže napojeny. V jiných částech venkova a v prostředí drobné šlechty a menších měst se domácí výroba textilu udržovala i po roce 1300.

Citovaná literatura

- BARTOŠOVÁ, R. 1982—1983: Kličín, o. Čeradice, okr. Louny. BZO 1982—1983, 59.
- BENDER JØRGENSEN, L. 1988: Textilfunde aus dem Mittelbe-Saale-Gebiet (Eisenzeit bis frühes Mittelalter). Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte 71, 91—123.
- BENEŠ, A. 1968: Loučovice, o. Český Krumlov. BZO 6, 74.
- Id. 1972: Klenovice, o. Tábor. BZO 1972, 72—73.
- Id. 1978—1979: Volyň, okr. Strakonice. BZO 1978—1979, 151.
- Id. 1980—1981: Ločenice, o. České Budějovice. BZO 1980—1981, 68.
- Id. 1982—1983: Březí u Týna nad Vltavou, o. České Budějovice. BZO 1982—1983, 15.
- BENEŠ, A.—MICHÁLEK, J. 1971: Sedlec, obec Temelín, o. České Budějovice. BZO 1971, 131.
- Iid. 1971a: Všemyslice, okr. České Budějovice. BZO 1971, 154.
- BERANOVÁ, M.—SMETANKA, Z.—STAŇA, Č. 1975: Archeologičeskije issledovanija slavjanskoj epochi v Čechii i v Moravii v 1966—1974 gg. PA 66 1, 153—243.
- BORKOVSKÝ, I. 1969: Pražský hrad v době přemyslovských knížat. Academia Praha.
- BRAUN, P. 1978—1979: Starý Plzeňec, o. Plzeň-jih. BZO 1978—1979, 123.
- BRYCHOVÁ, J. 1980: Tkalcovství a oděv Slovanů v 6.—13. století. Diplomní práce na filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Praha.
- BRICHÁČEK, P. 1982—1983: Petrov, o. Praha-západ. BZO 1982—1983, 125.
- BUBENÍK, J. 1971: Slovanské hradiště u osady Vraník. AR 23, 58—62, 123—124.
- Id. 1979: Nový nálezný časné slovanské keramiky z Podkrušnohoří a otázka tzv. zdobného pražského typu. AR 31, 151—162.
- BUCHVALDEK, M.—SLÁMA, J.—ZEMAN, J. 1978: Slovanské hradiště u Kozárovic. Praehistorica 6. Univerzita Karlova, Praha.
- CDB: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Vol. II ed. G. Friedrich, Pragae 1912. Vol. III/1 ed. id., Pragae 1943. Vol. IV/1 edd. J. Šebánek—S. Duškova, Pragae 1962.
- ČERMÁK, K. 1907: Kamenné nástroje na Časlavsku. PA 22/7—8, 509—520.
- DONAT, P. 1988: Der Königshof Helfta I. Die frühmittelalterlichen Funde und Befunde der Ausgrabungen 1977—1981. Zeitschrift für Archäologie 22, 103—125.
- DOUBOVÁ, M. 1969: Březina, o. Rokycany, BZO 1969, 18—22.
- DRAGON, Z. 1982: Záchranný výzkum při rekonstrukci plynovodu na Starém Městě Pražském II. Archaeologica Pragensia 3, 99—151.
- DUBSKÝ, B. 1914: Hradištní sídliště u Paračova. PA 26, 30—32.
- Id. 1914a: Archeologické zprávy z jižních Čech. PA 26, 222—223.
- Id. 1915: Archeologické zprávy z Volyňska. PA 27, 221—223.
- Id. 1920: Strakonicko v hradištní době. PA 32, 232—235.
- Id. 1924—1925: Hradec u Nemetice na Volyňsku. PA 34, 458—461.
- DURDÍK, T. 1969: Vyžlovka, o. Kolín, BZO 1969, 174—188.
- FRIEDEL, A. 1920: Archeologické bádání na Hůrce u Plzně a u klášterního kostela v Plasech. PA 32, 262—269.
- FRÖLICH, J. 1974: Dobešice, o. Drhove, okr. Písek. BZO 1974, 35.
- FROLÍK, J. 1981: Archeologické nálezy Chrudimsko — Chrudim. Chrudim.
- Id. 1982: Archeologické nálezy a minulost Skutečska. Městské muzeum Skuteč.
- Id. 1983: K počátkům Chrudimi. AR 35, 517—539.
- Id. 1988: Archeologický materiál ze slovanských mohyl u Dvakačovic (okr. Chrudim). Zpravodaj Krajského muzea východních Čech, vědy spol. XV 1, 80—94.
- GOJDA, M.—KUNA, M. 1985: Časné slovanský sídelní areál v Roztokách. AR 37, 152 až 169, 237—240.
- HAMMER, F. 1964: Archeologické lokality na katastru obce Mutějovice, okr. Rakovník. BZO 2, 118—135.
- HAZLBAUER, Z.—ŠPAČEK, J. 1977: Zaniklá tvrz a středověká osada Opočno u Staré Boleslavi. AH 2, 117—125.
- HEJNA, A. 1957: Příspěvek k otázce původu a významu kruhového blatného hrádku v Čechách. PA 48, 218—237.
- Id. 1962: Středověká stanice říční plavby v Červené nad Vltavou. AR 14, 484, 494 až 496, 501—510.

- Id. 1962a: Soubor nálezů z hrádku Bolkova v SV Čechách. PA 53, 455—473.
- Id. 1964: Krašovice — příspěvek k výzkumu středověké vesnice v Čechách. PA 55, 178—221.
- Id. 1967: Archeologický výzkum a počátky sídlištního vývoje Chebu a Chebska. PA 58, 169—271.
- Id. 1983: Příspěvek ke studiu malých opevněných sídel doby přemyslovské v Čechách. PA 74, 366—436.
- HELLICH, J. 1897: Novější výzkumy v okolí Libice u Poděbrad. In: A. Formánek et al.: Archeologický výzkum ve středních Čechách, PA 17/8, 671—693, na str. 671—693.
- Id. 1915: Hradištko u Kolína a nálezy v okolí. PA 27, 106—110.
- Id. 1918: Výzkumy na hradišti a tvrzi Havraňské u Poděbrad. PA 30, 35—37.
- HODKINSON, B. 1987: A reappraisal of the archaeological evidence for weaving in Ireland in the Early Christian period. *Ulster Journal of Archaeology* 50, 47—53.
- HÖLLHUBER, A. 1981: Spinnwirtel aus dem Fundgut von Mühlviertler Burgen. *Jahrbuch des oberösterreichischen Musealvereines* 126/1, 79—109.
- HORÁK, B. 1907: Hradiště Plzeňské. PA 22/6, 437—448.
- HORÁKOVÁ-JANSOVÁ, L. 1951: Slovanské hradiště u Nalžovic v Čechách. AR 3, 202—205, 219—220.
- HRDLIČKA, L. 1963: Vraclav, poloha „Hradisko“, okres Ústí nad Orlicí. BZO 1, 90 až 95.
- HRDLIČKA, L.—RICHTER, M.—SMETÁNKA, Z. 1966: Výzkum v Sezimově Ústí v roce 1965. AR 18, 663—680.
- HRUBÝ, V. 1957: Slovanské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě. PA 48, 118—217.
- HUML, V. 1970: Archeologické výzkumy v Táboře. Tábor — sborník k 550. výročí vzniku města. Muzeum husitského revolučního hnutí a Okresní archiv Tábor, 13—22.
- Id. 1979: K výzkumu předměstských osad Prahy 12.—15. století — Vysočan a Kobylis. AH 4, 193—210.
- Id. 1980: Mladohradištní sídliště z náměstí Lidových milicí. AR 32, 167—177.
- Id. 1981: Mladohradištní osada v Praze 8-Kobylisích. *Archaeologica Pragensia* 2, 171—188.
- Id. 1982: K archeologickému výzkumu agrárního zázemí Prahy (Litochleby, Horní Počernice a Ovenec-Bubeneč). AH 7, 211—224.
- CHARVÁTOVÁ, K.—VALENTOVÁ, J.—CHARVÁT P. 1985: Sídlíště 13. století mezi Malínem a Novými Dvory, o. Kutná Hora. PA 76, 101—167.
- JANSOVÁ, L. 1971: Lhota, obec Dolní Břežany, o. Praha-západ. BZO 1971, 77—79.
- JÍLKOVÁ, E. 1953: Hradištní obilnice v Kutné Hoře. AR 5, 46, 53—56.
- JUSTOVÁ, J. 1971: Tři staroslovanské osady na kat. území Nesuchyně a Mutějovic, okr. Rakovník. AR 23, 743—750.
- Ead. 1979: Slovanské hradiště v Hradci u Stoda a Stodsko v raném středověku. PA 70, 131—212.
- Ead. 1980: Archeologický výzkum na libickém předhradí v letech 1974—1979 (předběžná zpráva). AR 32, 241—264, 351—357.
- Ead. 1982—1983: Libice nad Cidlinou, okr. Nymburk. BZO 1982—1983, 85—86.
- Ead. 1985: Archeologický výzkum na předhradí slovanského hradiště v Libici nad Cidlinou a v jeho zázemí v letech 1980—1984. AR 37, 308—318, 357—360.
- KALFERST, J.—SIGL, J. 1985: Archeologické nálezy v roce 1984. *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech, vědy spol. XIII* 1, 5—20.
- KALFERST, J.—SIGL, J.—VOKOLEK, V. 1987: Přírůstky archeologické sbírky Krajského muzea východních Čech 1986. *Zpravodaj KMVČ, vědy spol. XIV* 1, 3—25.
- KAVAN, J. 1956: Archeologický výzkum v Hradištsku u Davle. AR 8, 371—372, 377 až 386.
- Id. 1957: Kamenné slovanské přesleny v českých zemích. AR 9, 629—632, 649—652.
- KLÁPŠTĚ, J. 1978: Středověké osídlení Černokostelecka. PA 69, 423—475.
- KLÁPŠTĚ, J.—VELÍMSKÝ, T. 1975: Příspěvek ke studiu počátků města Mostu, AR 27, 651—672, 717.
- KNOR, A. 1939—1946: Pohled do osídlení středních Čech v době hradištní. PA 42, 166—168.
- Id. 1953: Nové hroby ze starší doby hradištní ve středních Čechách. PA 44, 220—228.
- Id. 1957: Nová hradištní sídliště na Kladensku a Slánsku. PA 48, 58—98.
- KOSTELNÍKOVÁ, M. 1980: Nové poznatky o přeslenech z Mikulčic. AR 32, 78—82.
- KRUMPHANZLOVÁ, Z. 1974: Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9.—11. věku v Čechách. PA 65, 34—110.

- KUDRNÁČ, J. 1950: Slovanské obilnice z Klučova. AR 2, 76—78.
 Id. 1951: Nové objevy u Klučova v roce 1950. AR 3, 40, 50—53, 57—58.
 Id. 1955: Slovanská obydlí na hradišti v Klučově. AR 7, 48, 61—67, 73—75.
 Id. 1960: Slovanské hradiště v Přistoupimi a jeho památková ochrana. AR 12, 176 až 181, 192—194.
 Id. 1961: Slovanské hradiště v Tismicích u Českého Brodu. AR 13, 492, 503—505, 509—519.
 Id. 1963: Slovanský výzkum v Čechách po roce 1945. AR 15, 625—662.
 Id. 1964: Klučov, o. Kolín. BZO 2, 19.
 Id. 1965: Hradiště u Královic. AR 17, 43—47, 64.
 Id. 1970: Klučov, staroslovanské hradiště ve středních Čechách. Academia Praha.
 Id. 1972: Doubravčice, okr. Kolín (hradiště Staré / Pusté Zámky). BZO 1972, 37—39.
 Id. 1972a: Tismice, okr. Kolín. BZO 1972, 174—175.
 Id. 1974: Doubravčice, okr. Kolín. BZO 1974, 41—42.
 Id. 1975: Klučov, o. Kolín. BZO 1975, 35.
 Id. 1977: Záchraný výzkum na slovanském hradišti v Tismicích. AR 29, 259—268.
 Id. 1982: Rýžování zlata v Čechách. PA 73/2, 455—485.
- KURZHALS, A. 1990: Ein Gewichtswestuhl von Rohrberg, Kr. Klötze. Ausgrabungen und Funde 35, 199—203.
- KYTLICOVÁ, O. 1956: Slovanské sídliště v Chrudimi. AR 8, 72, 92—93.
 LEBEDA, V.—PELČ, V.—ČERVENÝ, I. 1967: Čermníky, o. Chomutov. BZO 5, 9.
 MAIK, J. 1988: Wroby włókiennicze na Pomorzu z okresu rzymyskiego i ze średniowiecza. Acta Archaeologica Lodziensia 34. Ossolineum, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź.
- MASEK, N. 1970: Nové poznatky z výzkumu na hradišti v Praze-Butovicích. AR 22, 272—285.
 MICHÁLEK, J. 1978—1979: Zvotoky, o. Škúdra, okr. Strakonice. BZO 1978—1979, 155.
 Id. 1980—1981: Libětice, o. Sousedovice, okr. Strakonice. BZO 1980—1981, 66.
 MICHÁLEK, J.—FRÖHLICH, J. 1969: Přední Ptákovice, k. o. Strakonice, o. Strakonice. BZO 1969, 136.
- Niederösterreichische Jubiläumsausstellung: 1000 Jahre Babenberger in Österreich. Stift Lilienfeld, 15. Mai—31. Oktober 1976 (verlängert bis 14. November 1976). Wien 1976.
- OLMEROVÁ, H. 1982: Raně středověké sídliště v Praze 6-Liboci. Archaeologica Pragensia 3, 45—78.
- PAVELČÍK, J. 1983: Drobné terakoty z Hlinska u Lipníku (okr. Přerov) II. PA 74, 295—315.
- PAVLŮ, IR. 1971: Pražská keramika 12. a 13. století. Univerzita Karlova, Praha.
 PECKA, O. A. 1916: Archaeologické výkopy v Řeporyjích a okolí. PA 28, 154—158.
 PETRÁŇ, J. 1983: Středověká řemesla v dějinách hmotné kultury. AH 8, 27—39.
 PÍČ, J. L. 1897: Sídliště z pozdní doby slovanské u Třebovle. PA 17/8, 693—694.
 Id. 1906: Lštění. PA 22/4, 265—272.
 Id. 1907: K výzkumu našich hradišť. PA 22/7—8, 519—532.
 Id. 1909: Čechy za doby knížecí (Starožitnosti země České III/1). Praha.
 PLEINER, R. 1969: Středověké sídliště s kovárnami u Mutějovic. PA 60, 533—571.
 PLEINEROVÁ, I. 1965: Výzkumy osady z doby stěhování národů a z doby slovanské v Březně u Loun. AR 17, 495—500, 509—515, 517—529.
 Ead. 1971: Druhá zpráva z výzkumu sídlišť z doby stěhování národů a z období slovanského v Březně. AR 23, 700—715, 757—759.
 POKORNÁ, H. 1953: Slovanský nález z Chrástu u Milevska. AR 5, 752, 766, 769.
 PROCHÁZKA, Z. 1980—1981: Ranná, o. Strážov, okr. Klatovy. BZO 1980—1981, 111.
 RICHTER, M. 1961: Nejstarší středověká polévaná keramika v Čechách. PA 52, 573 až 579.
 Id. 1982: Hradištko u Davle — městečko ostrovského klášteřa. Academia Praha.
 RUSÓ, A. 1980—1981: Bílina, o. Teplice. BZO 1980—1981, 8—9.
 RYBOVÁ, A. 1980: Plotiště nad Labem. Eine Nekropole aus dem 2.—5. Jahrhundert u. Z. II. PA 71, 93—224.
 SANDERS, W. T.—WEBSTER, D. 1988: The Mesoamerican Urban Tradition. American Anthropologist 90/3, 521—546.
 SASSE, B. 1982: Die Sozialstruktur Böhmens in der Frühzeit — Historisch-archäologische Untersuchungen zum 9.—12. Jahrhundert. Duncker und Humblot, Berlin.
 SEDLÁČEK, Z. 1976: Záchraný výzkum v Cerhenicích v roce 1973 (část I). AR 28, 32—53.
 SIGL, J.—WOLF, V. 1982: Pokračování archeologického výzkumu v Trutnově. Zprava-daj Krajského muzea východních Čech IX/1, 51—61.

- SLÁMA, J. 1977: Mittelböhmen im frühen Mittelalter I. Katalog der Grabfunde. Univerzita Karlova Praha.
- SMETÁNKA, Z. 1959: Středověká osada mezi Štíhlicemi a Kozojedy. AR 11, 675, 683 až 691.
- Id. 1962: Výzkum středověké osady v Bylanech u Kutné Hory. AR 14, 159—160, 167 až 174.
- Id. 1965: Slovanské sídliště v Bylanech u Kutné Hory. AR 17, 358—367.
- Id. 1988: Život středověké vesnice — zaniklá Svídna. Academia Praha.
- SVOBODA, B. 1963: Hradištní pohřebiště s dřevěnou stavbou v Zalanech u Teplíc. PA 54, 1963, 266—307.
- ŠEBESTA, P. 1980: První nález vesnického obydlí na Chebsku. AH 5, 173—175.
- ŠKRÁBEK, K. 1970: Starý Plzenec, o. Plzeň-jih. BZO 1970, 145.
- ŠOLLE, M. 1959: Knížecí pohřebiště na Staré Kouřimi. PA 50, 1959, 353—506.
- Id. 1966: Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách. Academia Praha.
- Id. 1969: Kouřim v mladší a pozdní době hradištní. PA 60, 1—124.
- Id. 1976: Záchranný výzkum na slovanském hradišti ve Lštění, okr. Benešov, AR 28, 320—323.
- Id. 1977: Hradsko u Mšena I. PA 68, 323—393.
- Id. 1978: Hradsko u Mšena II. PA 69, 344—395.
- Id. 1982: Slovanská pohřebiště pod Budčí. PA 73, 174—216.
- Id. 1987: Ráz osídlení slovanského hradiště u Hryzel, okr. Kolín. AR 39, 573—576.
- ŠOLLE, M.—VÁŇA, Z. 1983: Budeč — památník českého dávnověku. Okresní muzeum Kladno a Archeologický ústav ČSAV.
- ŠPAČEK, J. 1978—1979: Káraný, o. Nový Vestec, okr. Praha-východ. BZO 1978—1979, 48—49.
- ŠPAČEK, J. 1978—1979a: Nový Vestec, okr. Praha-východ. BZO 1978—1979, 83—84.
- TOMAS, J. 1983: Řemeslníci 11.—13. století v českých zemích v písemných pramenech. AH 8, 73—84.
- TŘEŠTÍK, D.—KRZEMIĚNSKA, B. 1965: Přemyslovská hradiště a služební organizace přemyslovského státu. AR 17, 624—644, 649—655.
- TUREK, R. 1939—1946: Slovanské mohyly u Pňovic. PA 42, 105—122.
- Id. 1947—1948: K počátkům Prahy. PA 43, 59—94.
- Id. 1954: Výzkum v Libici nad Cidlinou v roce 1953. AR 6, 768, 785—787, 797—804.
- Id. 1978: Hroby na libickém vnitřním hradišku. Sborník Národního muzea řada A: historie 32, č. 1—4, 1—152.
- VÁŇA, ZD. 1951: Slovanské hradiště u Zabrušan. AR 3, 53—55, 58—60.
- Id. 1952: Další výzkum na slovanském nalezišti u Zabrušan. AR 4, 270—272, 294—297.
- Id. 1968: Vlastislav. PA 59, 5—192.
- Id. 1974: Kováry, o. Zákolany, okr. Kladno. BZO 1974, 80—81.
- Id. 1975: Výzkum Libušina v letech 1970—1971. Doplňující poznámky k postavení hradiště ve středočeské oblasti. AR 27, 52—71.
- Id. 1976: Bílina. PA 67, 393—478.
- Id. 1977: Bílina a staré Bělsko. PA 68, 394—432.
- Id. 1978: Obnovený výzkum Budče v roce 1972. AR 30, 372—385, 475—478.
- Id. 1985: Budeč, r-n Kladno: Gorodišče 8—12 vv. Archeologičeskije izučeniija pamjatnikov 6—15 vekov v Čechii 1975—1985 gg. Institut archeologii ČSAN, Praga, 84 až 91.
- VÁŇA, ZD.—KABÁT, J. 1971: Libušín. PA 62, 179—313.
- VANĚK, J. 1970: Satalice, o. Praha-východ. BZO 1970, 136.
- VENCL, S. 1973: Časně slovanské osídlení v Běchovicích, okr. Praha-východ. PA 64, 340—392.
- VENCL, S.—ZADÁK, J. 1985: Časně slovanská polozemnice z Prahy 9-Horních Počernic. AR 37, 297—306.
- ZÁPOTOCKÝ, M. 1977: Slovanské osídlení na Děčínsku. AR 29, 521—553, 600.
- ZAVŘEL, P. 1982—1983: Netolice, okr. Prachatice. BZO 1982—1983, 113—114.
- ZEMAN, J. 1976: Nejstarší slovanské osídlení Čech. PA 67, 115—235.
- ŽELÍZKO, J. V. 1908: Příspěvky k předhistorii jižních Čech. PA 23/6, 431—440.

Textile production of mediaeval Bohemia (11th—12th century)

This is a paper on the characteristics of the textile production of mediaeval Bohemia, focusing especially on the following questions:

1. How far was textile work in this period of time a specialized activity and how far may it be described as simple home production, a component of self-sustained economy?

2. What were the causes of different accessibility of textile products for members of the various social strata of Bohemia of this period of time?

3. How was specialized, intensive textile production introduced into Bohemia, and when?

I am trying to answer these questions on the basis of both written sources and archaeological evidence. In the course of the archaeological investigations, I have compiled and am submitting here a sample of the finds of spindle whorls (my Tab. 2) and loomweights (my Tab. 3) of mediaeval Bohemia (c. 6th—16th century). This must, by necessity, be characterized as a sample since a large quantity of material remains unpublished. Nevertheless, the size of the sample does, I believe, permit certain conclusions to be put forward, with all due caution and with respect to the written sources. After the evaluation of all the evidence, I propose to answer the abovementioned questions as follows:

1. From the beginning of the Slavic occupation of this country until about 1200, textile work appears to have been represented by simple, traditional and stable home-craft character, typical for self-sustained economic units. Members of the ducal administration had an advantage over the simple rural folk by being able to exploit the work of less privileged craftsmen and craftswomen (of a position close to what may be characterized as household slavery) and to acquire some additional items from taxtes in kind paid by the rural population in part in textile products. The ducal élite had even access to luxury fabrics imported from abroad (silk, brocades). This is reflected both by the written sources and by archaeological evidence, including over one hundred finds of spindle whorls from all kinds of sites. On the other hand, the loomweights are extremely scanty, recalling thus the situation of mediaeval Ireland described by B. Hodkinson (1987, esp. 47—48). This may be caused either by an unpropitious condition of the finds, likely to have been situated close to the principal sites of the ducal administration and therefore destroyed by subsequent building activities when most of the old forts were transformed into cities, or by the fact referred to by Hodkinson, that the looms could have used sticks of wood or even timbers instead of loomweights. Specialized, intensive textile work is present in Bohemia at least from the first half of the 13th century, most probably in the urban environment. Its impact on the archaeological situation is extremely difficult to assess; it may perhaps be connected with the absence of spindle whorls in milieus likely to have had access to the urban products (in castles and royal towns). On the other hand, in some parts of the countryside, on rural manors and in minor boroughs the spindle whorls lived on and even persisted after 1300.

English by PETR CHARVÁT